

ד"ר עלי טל-אור

מבנה בדי ארון הברית הסבר חלופי על פי הברייתא ד"מלאכת המשכן"

הקדמה

אין בכוונתי לקבוע במאמר זה עובדות מוצקות, אלא להציע הסבר חלופי לפירוש רש"י לגמרא, הסבר המבוסס על תיאורי הברייתא דמלאכת המשכן, תוך שילובם בהסברי חז"ל בגמרא, וזאת בהעדר מקורות היסטוריים חיצוניים או מקורות חז"ל ברורים יותר בנושא הנדון. על כן אשמח גם לשמוע תגובות של הקוראים להצעה זו.

סוגיית מבנה ארון הברית, וסוגיית מיקומו בקודש הקודשים במשכן ובמקדש, הקשורה במבנה הארון - בעיקר בטבעותיו ובדיו, העסיקה פרשנים וחוקרי מקרא, החל בתקופת התנאים וכלה באחרונים, פשטנים ושאנים פשטנים, אך רובם מיעטו להתייחס לכתוב בברייתא דמלה"מ למרות שהיא צופנת בחובה מידע רב שאינו קיים במקורות מקבילים.

סתירה לכאורה במקרא

קיימת בתורה סתירה לכאורה בין שני פסוקים:

א. הציווי על עשיית ארון הברית ואיסור הסרת הבדים:

"ועשו ארון עצי שטים... ואמה וחצי רחבו... ויצקת לו ארבע טבעת זהב ונתתה על ארבע פעמתיו ושתי טבעת על צלעו האחת ושתי טבעת על צלעו השנית. ועשית בדי עצי שטים וצפית אתם זהב. והבאת את הבדים בטבעת על צלעת הארון לשאת את הארון בהם. בטבעת הארון יהיו הבדים לא יסרו ממנו"¹.

על פי הפשט הפשוט, איסור הסרת הבדים מוחלט תמידי ונצחי.

ב. למרות זאת, בעת כיסוי הארון (בעת כיסוי כלל כלי המשכן) והכנתו למסע,

מובא:

1. שמות כ"ה, י-טו. ראה רש"י: "לעולם".

"ובא אהרן ובניו בנסע המחנה והוקדו את פרֶכֶת המֶסַךְ וכסו בה את ארֶן העֶדֶת. ונתנו עליו כסוי עור תחש ופרשו בגד כליל תכלת מלמעלה ושמו בדיו"².
הסתירה לכאורה היא, שאם שמו את בדי הארון בטבעותיו לקראת כל מסע, הרי שקודם לכן לא היו הבדים מחוברים לארון. הדבר סותר לכאורה, לאיסור של הסרת הבדים.

מקורות נוספים לסתירה

ג. מסופר על בצלאל (בעת עשיית הארון):
"ויעש בצלאל את הארֶן עֲצֵי שִׁטִּים... ויצק לו ארבע טבעת זהב על ארבע פעמתיו ושתי טבעת על צלעו האחת ושתי טבעת על צלעו השנית. ויעש בדי עֲצֵי שִׁטִּים ויצף אתם זהב. ויבא את הבדים בטבעת על צלעת הארֶן לשאת את הארֶן"³.
ד. ומאידך מסופר על משה (בעת הכנסת הארון למשכן):
"ויקה ויתן את העדת אל הארֶן וישם את הבדים על הארֶן ויתן את הכפרת על הארֶן מלמעלה. ויבא את הארֶן אל המשכן..."⁴.
אם בצלאל הכניס את הבדים לטבעות הארון ומשה שב ועשה את אותה פעולה, משמע שבינתיים הוסרו הבדים מהטבעות, ולכאורה, שוב - בניגוד לאיסור הסרתם⁵.

בדים שמתפרקים ואינם נשמטים - הסבר וסיבה

חז"ל דנו בַּסְתִּיכָה המדוברת, בגמרא יומא עב, ע"א:
"דְּבֵי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲזַנְיָא וְיָבִי (האמורא מבקש למצוא הסבר לסתירה לכאורה בין שני הפסוקים הבאים) כְּחֵיב: "בִּטְבַּעַת הָאֶרֶן יִהְיוּ הַבְּדִים לֹא יִסְחוּ פָּנָיו"¹,

2. במדבר ד', ה-ו.
3. שמות ל"ז, א-ה.
4. שמות מ', כ-כא.
5. מעניין פתרונו של בעל "תוספות הרא"ש" על התורה לסתירה. לדעתו, איסור הסרת הבדים, חל רק על הכהנים, ותחולתו החלה רק במסע הראשון, לאחר שהכהנים "שמו" את בדי הארון בטבעות, אך לא כאשר בצלאל ומשה שמו אותם. ברם אף שהתורה מדברת במסע הראשון, אין היא מדברת רק עליו אלא על כל מסע.

זכתנו: "ושמו בדיו"² (אשר משמעותו לכאורה כמשמעות הפסוק המדבר במזבח: "והובא את בדיו בטבעות"⁶). הא כיצד יש להסביר את הסתירה לכאורה? מתפרקין (היו הבדים) ואין נשפטין?⁷
 תניא נבי הכי: "בטבעת הארן יהיו הבדים". יכול לא יהיו זזין פקופין?
 תלמוד לומר: "ושמו בדיו".
 אי "ושמו בדיו" – יכול יהיו נכנסין ויוצאין (מהטבעות, וכאילו כתוב ש"הובא את בדיו בטבעות", כלומר שהבדים הוכנסו אליהן ומשמע שקודם לכן – בחניה – לא היו בתוכן)? תלמוד לומר: "בטבעת הארן יהיו הבדים לא יסחו פפנו". הא כיצד? – מתפרקין (היו הבדים) ואין נשפטין (בהטבעות)."

הברייתא קובעת שבדי הארון נעשו "מתפרקין". אין בה הסבר ברור לביטוי זה, ב"מ מהשאלה המקדימה עולה שהבדים היו "זזים ממקומם", כלומר ניתנים להזזה. בשני מנחים יכלו אפוא הבדים להימצא – מנח חניה ומנח נשיאה, והמעבר ממנח למנח נעשה ע"י הנעתם מהאחד לשני, בלא שהוצאו=הושמטו מטבעות הארון. אין הברייתא מסבירה מה הסיבה לעשייתם כך או מה הצורך להניע את הבדים לצד מסוים לקראת החניה, ואינה מתארת את שני המנחים. ב"מ מתברר שתיאור הבדים כניתנים להזזה משמש כהסבר גם בסוגיית הכנסת הארון לקודש הקודשים בבית ראשון:

6. שמות כ"ז, ז.

7. פירש"י: "מתפרקין ואינן נשמטים – בראשיהם היו עבים, והכניס ראשן אחד בדוחק בטבעת ובאמצען היו דקין, הלכך לא היו נדחקין בטבעות אלא מתפרקין והולכין לכאן ולכאן אבל אינן נשמטין לצאת מהן לפי שהן עבים בראשיהן". גם רש"י – כמו הגמרא עצמה – אינו מבאר מדוע נעשו הבדים "מתפרקים", כלומר נעים בחופשיות לכאן ולכאן וניתנים למשיכה החוצה כמעט עד השמטתם מהטבעות.

לפי רש"י, אם אורך הבדים היה עשר אמות, הרי שכאשר לקראת החניה הכניסו את הארון לקודש הקודשים במשכן (הבנוי כבר לשיטתו), כאשר בדיו שווים באורכם משני צידי הארון, היה הכרח להניחו במרכז קודש הקודשים ולא היה טעם במשיכתו או הזזת הבדים לכל כיוון שהוא, שכן גם כך הם בלטו בפרוכת ונגעו בכותל המערבי, וממילא גם בתחילת המסע הבא לא היה צורך בהזזת הבדים ובהשוואת אורכם מחדש, אלא אם כן רצו להאריך אותם לשני הכיוונים בשוה. בלתי הגיוני ליצור בדים קצרים מעשר אמות הניתנים להזזה מצד לצד כדי שבעמוד הארון במרכז קודש הקודשים הם יימשכו אל הפרוכת, כאשר ניתן לעשות בדים קבועים המגיעים אליה בלא הכי! ב"מ נראה שכך סברו הראשונים. הם גם סוברים שכאשר הארון העמד בקודש הקודשים במקדש, האריכו את בדיו באופן "נגר" או שהם התארכו בנס. אולם אם כן לא סדר מדוע הגמרא ביומא נד, ע"א נוקקת לתנועת הבדים בעת התארכותם. אין ספק שחלקים מהברייתא דמלה"מ לא היו לפני רש"י שאינו מתייחס אליה. הדבר בולט גם בסוגיה זו. ראה מאמרי: "הארונות שהיו עם ישראל במדבר" ששמעתין" 163-164, "מסע דגלי ישראל במדבר" ששמעתין" 167-169, "מנורת המנורה – צורתה וכיוון עמידתה" תחומין" כ"ו.

"יִבְאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה' אֶל מְקוֹמוֹ אֶל דְּבַר הַבַּיִת אֶל קוֹדֶשׁ הַקּוֹדְשִׁים... וַיֵּאָרְכוּ הַבְּדִים וַיָּבֹאוּ רֵאשֵׁי הַבְּדִים מִן הַקּוֹדֶשׁ עַל פְּנֵי הַדְּבַר וְלֹא יָבֹאוּ הַחוּצָה וַיְהִי שֵׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה"⁸.

ובסוגיה זו דנה הגמרא ביומא נד, ע"א:

"רב יהודה רבי: כתיב: 'ויראו ראשי הבדים', וכתיב: 'ולא יראו החוצה', הא כיצד? נראין ואין נראין, תניא נמי הכי: 'ויראו ראשי הבדים', יכול לא היו זזין פקוקבן? תלמוד לומר: 'ויארכו הבדים'. יכול יהו פקועין בפרוכת ויוצאין? תלמוד לומר: 'ולא יראו החוצה'. הא כיצד? דוחקין ובולטין ויוצאין בפחכת ונראין כשני דדי אשה".

לא כתוב בתורה מה היה אורך בדי הארון. אורך קודש הקודשים במשכן היה 10 אמות⁹, ואילו בבית המקדש - בו אורך קודש הקודשים היה 20 אמה¹⁰ - הבדים הגיעו בדיוק עד לפרוכת, כדי לסמן את מקום הארון, בלי לבלוט אל מחוץ לשטח קודש הקודשים. יש להקיש ולומר שכך היה אף במשכן, ולכן נעמד הארון במשכן לא יכול היה אורך הבדים להגיע ליותר מ-10 אמות, ובמקודש - 20 אמות.

אולם לא רק אורך בדי הארון אינו כתוב בתורה (ולהלן נראה מדוע...), גם מיקום הארון בקודש הקודשים אינו כתוב בתורה, ומהווה בסיס למחלוקת ראשונים. לכאורה, לשיטת חז"ל הדברים פשוטים. שלושת כלי המשכן - השולחן המנורה ומזבח הקטורת, עמדו כשצידם המזרחי מצוי על קו אורך מסוים, כלומר פנימה ומערבה לו - המזבח עמד על קו מחצית אורך הקודש, והשולחן והמנורה עמדו על קו המחצית של המחצית הפנימית שלו¹¹, ויש להסיק ולגזור גזירה שווה ולומר שכך העמידום מפני שכך עמד גם הארון בקודש הקודשים. כמו כן מקובל בדברי חז"ל ש"שכינה במערב"¹², וכך פסק הרמב"ם¹³. ברם להלן נסביר כיצד מתייחסים חז"ל למיקום הארון הן בגמרא והן בביתא דמלה"מ, ומדוע לא נאמר מיקומו במפורש בשום מקום.

8. מלכים א' ח', ו-ח.

9. פרט זה לא כתוב מפורש בתורה אך ניתן להסקה מחישוב מקום קרסי יריעות המשכן. עיין ברייתא דמלה"מ פ"ד.

10. מלכים א' ו', טז.

11. ברייתא דמלה"מ פ"ד. את כיוון עמידת הכלים לומד רק רבי אלעזר רבי שמעון במנחות צח, ע"א מהארון, אך לגבי המיקום גם רבי החולק עליו וסובר שאין למדים "חוץ מבפנים", מסכים שכולם עמדו במיקום דומה - כשצידם המזרחי מצוי על קו אורך מסוים במשכן, על כן ניתן להקיש ולומר שהוא הדין בארון. עיין במאמרי: "מיקום הכלים במקודש והמעבר ביניהם", לכשיתפרסם אי"ה ב"תחומין" כח. נראה שמחלוקת הראשונים לגבי מיקום ארון הבית נוצרה עקב אי התייחסותם לברייתא דמלה"מ פ"ד.

12. ברם ראה להלן בהערות את תירוצו של הריצב"א בעניין. והערה צדדית: ביחס לגן עדן כתוב בתורה: "וישכן מקדם לגן עדן את הכרבים" (בראשית ג', כד) ומשמע - מזרחית לפתחו. אם כן גן העדן מצוי בצד מערב של המקום אליו גורש האדם, והיות שאדם הראשון גרש למקום בו נוצר (פדרי"א פ"כ), היינו להר המוריה - למקום

אולם אם ארון הברית עמד בבית המקודש כשכל רוחבו במערב קודש הקודשים, נותר רווח של 10 אמות בינו לפרוכת, ואם כן לא יכלו בדי הארון - שאורכם המרבי 10 אמות - להגיע אל הפרוכת, שכן לפחות בקצותיהם צריכים היו להיות מחוברים דרך הטבעות לארון! היה צורך להאריך את גופם של בדי הארון בבית ראשון ליותר מ-10 אמות, אך לו עשו כך לא יכלו הבדים להיכנס לקודש הקודשים במשכן! סתירה זו אינה ניתנת לפתרון בדרך הטבע¹⁴!

קושי נוסף נובע ממסורת חז"ל עצמה, הנראית כסותרת לקביעה הקודמת, לפיה הארון עמד כשכל רוחבו מצוי במערב קודש הקודשים, שכן קיימים שני מקורות תנאיים, אשר לכאורה מעידים על כך שהארון עמד במרכז קודש הקודשים:

<p>"ארון היה נתון בתוך הבית (=הפקדו) וחולק את הבית (כך שנתר רווח של) עשר אמות פכאן ועשר אמות פכאן (נ"א): עשר אמות על עשר אמות". (ברייתא דמלה"מ פ"ז).</p>	<p>"אפר רבי לוי (או אפור - ר' יוחנן): דבר זה פסורת בידינו פאבותינו, פקום הארון (והכרובים) אינו כן הידיה. כך גם לפדנו בברייתא: הארון שעשה בשה יש לו (בפקדו ראשון, רווח של) עשר אמות לכל חוץ, שכן כתוב שהדביר היה עשרים אפה אורך, וכתוב שכף הכרוב האחד עשר אמות וכף הכרוב האחד עשר אמות, הארון עצמו היכן עמד? אלא לפד בזה שגנש היה עומד". (תרגום לעברית של מגילה י, ע"א, יומא כא, ע"א, ב"ב צט, ע"א וברשי"י).</p>
--	--

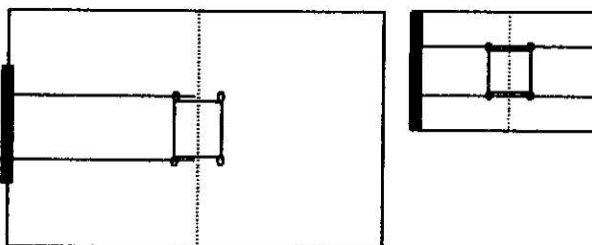
המזבח, הרי שהמקום בו נמצאים הכרובים, וכן פתח גן עדן, הוא במזרחו של מקום גן העדן. גן העדן הוא בעצם העולם הרוחני הנצחי שמעבר לעולם הזה ובו מצוי יעץ החיים, ו"הדרך" להגיע אליו היא באמצעות התורה, שהרי היא עצמה יעץ חיים למחזיקים בה. על כן המייצג של פתח עולם הרוח במקודש הוא הארון אשר גם הוא במערב ועליו ולידו הכרובים. ואכמ"ל. (ורמו נאה יש בכתוב לכך שהתורה עצמה היא הדרך להגיע לגן העדן ולעץ החיים, שכן "להט החרב המתהפכת" (שם) היא ה"שומרת" את "דרך עץ החיים", ואם "תהפך" את "להיט החר"ב" בא-ת ב-ש, תקבל כצ"נ צסג"ש - ובגומטריא: תרי"ג, כרמו ששמירת התורה והמצוות מוליכה לגן עדן, ואם להיפך - הרי היא כחרב לזהט).

13. משנה תורה, הלכות בית הבחירה פ"ד, ה"א. מכל פרשני המקרא רק הרמב"ם סוּב כן, וכבר התלבטו נושאי כליו לגבי מקור דבריו. ברם לא ברור כלל שהמקור לפסק הרמב"ם הוא הברייתא דמלה"מ פ"ד, וצ"ע.

14. כבר עמדו על קושי זה בעלי התוספות, במנחות צת, ע"ב ד"ה "דוחקין", כשכתבו: "דוחקין (היו הבדים) ובלטין בפרוכת ודומין כמין שני דדי אשה - מעשה נס היה, דארון באמצע קודשי הקודשים היה, ולכל צד היה עשר אמות, ומקום ארון אינו מן המדה, כדאיתא במגילה י, ע"ב, ואם כן אפילו למאן דאמר שהבדים נשמטים (צ"ל: מתפרקים וזוים) לצד אחד היאך מגיעים עד הפרוכת, הא לא היה אורכן (אלא) עשר (אמות)? אלא ע"י נס האריכו הבדים עד שהיו דוחקין ובלטין ונראין כשני דדי אשה לחיבתן של ישראל".

לפי המסורת המובאת בשמו של רבי לוי, הארון חורג מגדרי הטבע ואינו תופס מקום¹⁵, ולכן נותר רווח של 10 אמות בין כתליו לכותלי המקודש. לכאורה, וכך הבין רש"י - "באמצע בית קודש הקודשים היה יושב", ברם קביעתו זו של רש"י סותרת לכאורה לקביעתנו דלעיל שהארון עמד במערב קודש הקודשים! הפתרון לסתירה זו הוא בכך שמקום הארון "נעלם" בכיוון מרכז קודש הקודשים, כלומר הארון כאילו התכנס והצטמצם אל צידו המזרחי ולא אל מרכזו, ואזי הסתירה נעלמת שכן כך כל רוחב הארון מצוי על קו מחצית קודש הקודשים (אף כי ממערב)!

ברם הקושי בנוגע להתארכות בדי הארון נותר בעינו, כיון שנותר רווח של 10 אמות בין הארון לפרוכת. כמו כן, אילו עמד הארון במרכז קודש הקודשים, אך בדרך הטבע (ולא כדברי רבי לוי), הרי ניתן היה לעשות לארון כבר במשכן בדים הבולטים באורך זהה משני צידיו כך שיגיעו לפרוכת ולכותל המערבי, ואם כן לא היה צורך להניע את הבדים לקראת כל מסע ובסופו, וניתן היה לעשותם בעלי אורך קבוע. (כמו כן בבית המקודש היה צריך למושכם למזרח אל הפרוכת, ולהסירם משתי הטבעות המערביות [ראה תרשים מס' 1], ולא מצאנו היתר הסרה מחלק מהטבעות¹⁶). על כן גם העמדה כזו של הארון אינה תואמת לכתוב בתורה.

15. הארון - "נעלם", מפני שהלוחות הראשונים השטורים שבו - "נעלמים", כלומר בלתי תופסים מקום ומשקל, מפני ש"מעשה א-להים המה" (שמות ל"ב, טז) בניגוד ללוחות השניים שמשרע"ה פסל, ולא נעשה עברם ארון כמו עבר הלוחות השניים. זו גם הסיבה בגללה לא כתוב בתורה שהם הונחו בארון בצלאל יחד עם הלוחות השלמים והדב נלמד בגדר תושבע"פ ופרטו בלבד (בי"ב יד, ע"א). זו גם הסיבה שהארון נושא נושאו (סוטה לה, ע"ב. לא התייחסתי בזה לבעיית משקלו העצום, שכן אין נס נשיאתו את נושאו קשור לעניין). זה גם המקור לכך שהארון היה מאיר באור נראה, שאיפשר לכהן הגדול בבית ראשון לראות את דרכו בכניסתו לקודש הקודשים, כנמסר בירושלמי יומא פ"ה, ה"ג.

16. הסב דחוק כזה נותן רבי אברהם בן הרמב"ם בפירושו לתורה, שכן אין דרך אחרת לעשות זאת בדרך הטבע.

זה איפוא הרקע למחלוקת הראשוניים באשר למיקום הארון והאופן בו התארכו בדי הארון.

נסכם את הידוע לנו עד כה:

א. בדי הארון משמשים לנשיאתו במסעות. לצורך נשיאתו עליהם לבלוט בשוה משני צידי הארון.

ב. בדי הארון משמשים לסימון מקומו בחניות. לצורך זה עליהם להגיע לפרוכת ולבלוט בה מעט.

ג. קיים איסור להסיר את בדי הארון ממנו לעולם, ו"המסיר בדי ארון לוקה"¹⁷. אולם לכאורה, לא נתבארה בתורה ובמקורות חז"ל סיבת האיסור.

ד. למרות זאת, לקראת כל מסע "שמרו" את בדי, וממילא המיקום והמנח של הבדים בחניה לא היה לזה לזה שבמסע.

ה. בעת הכנסת הארון לבית המקודש, הבדים התארכו בדרך כלשהי והגיעו עד לפרוכת.

ו. לשיטת חז"ל כפי שהבינוה הראשוניים, בדי הארון נעו בטבעות מצד לצד כך שיכלו לבלוט מצד אחד של הארון (שרוחבו 1.5 אמה) כדי 8.5 אמות, אך אם הארון עמד במרכז או מערב קודש הקודשים במקודש, לא יכלו הבדים להגיע לפרוכת בדרך הטבע¹⁸.

קיימות היו אצל פשטני המקרא מספר גישות לפתרון הסתירה שהעלינו - בדרך הטבע, נדון בהן ונציג את הקשיים בכל אחת:

א. איסור הסרת הבדים אינו מוחלט ותמיד. (בגישה כזו נוקטים פשטנים כרבי אברהם בן עזרא, רד"ק והממשיכים בדרכם הפרשנית כרבי יוסף קרא ועוד). האיסור נוגע רק לשעת חניה והמסע, אך מותר להסיר את הבדים לשם העברתם מטבעות לטבעות, או לשם החלפתם בבדים ארוכים, בשלב המעבר לקראת מסע או חניה, או אם לאמר שהיו ארבעה בדים, שניים למשא ושניים לסימון¹⁹, ומותר להסיר את בדי המשא בעת חניה ואולי גם את בדי הסימון בעת המסע, אך לא להשאיר את הארון ללא בדים לאורך זמן.

17. "אמר ר' אלעזר: המזיח חושן מעל האפוד והמסיר בדי ארון לוקה, שנאמר: "לא יזח" ו"לא יסורו". מתקיף לה רב אחא בר יעקב: ודילמא כי קאמר רחמנא חדקינהו ועבדינהו שפיר כדי שלא יזח ולא יסורו! - מי כתיב שלא יזח ושלא יסורו? (יומא עב, ע"א), וכן במשנה תורה לרמב"ם, הלכות סנהדרין פ"ט, ד, הלאו הכ"ג ברשימה.

18. כאמור, אם הארון עמד במרכז קודש הקודשים במקודש, והבדים נמשכו מזרחה עד סופם והושטו מהטבעות המערביות ונשארו בקצותיהם בטבעות המזרחיות, הם יכלו להגיע לפרוכת. ברם אם כן, צריך היה להעמיד את הארון גם במרכז המשכן, ואם כן ניתן היה לקבע את הבדים כך שיגיעו לפרוכת ולכותל המערבי בחניה, ואזי לא היה צורך להזיזם לקראת כל מסע. בד"כ מתעלמים פרשני המקרא מקושי זה.

19. למשל: תוספות ד"ה "כתיב", יומא עב, ע"א. ראבי"ע בשמות כ"ה, יב.

הקשיים:

1. התורה עצמה אינה מחלקת או מגבילה את איסור הסרת הבדים וכך גם חז"ל.

2. יש לבחון מה הטעם לאיסור הסרת הבדים בכל מצב:

בעת המסע היה חיוב לשאת את הארון דווקא בבדים ובכתף, אם כן לו הוסרו הבדים במסע לא היה אפשרי לשאתו. אולם במצב כזה אין מניע להסרת הבדים ולכן אין צורך באיסור.

בעת החניה סימנו הבדים את מקום הארון, ולו הסירו אותם לא ניתן היה לסמן את מקומו, אם כן אף בחניה אין מניע להסרת הבדים ולכן אין צורך באיסור.

אם היה צריך להאריך את הבדים או אילו רצו להחליפם בימים מהם, הגיוני היה לעשות זאת במעבר מחניה למסע או להיפך, ועל זה בא האיסור. אמנם אין התורה נותנת טעם לאיסור ולכאורה הוא אף נראה בלתי הגיוני, כי מה הטעם לאסור הסרה לצורך החלפה והארכה של הבדים דווקא כאשר הדם נחוץ! אולם רק דבר שיש תועלת אפשרית בעשייתו (המהווה במקרה זה מניע להסרה), יש מקום לאסור את עשייתו - אם יש טעם הגיוני אחר לאיסור זה, הגובל על תועלת זו (להלן יבואר טעם האיסור, אשר נעלם מעיני רוב התומכים בהסבר זה, בשל אי התייחסותם לברייתא דמלה"מ). אם כן אין זה הגיוני לומר שבשעת המעבר אין האיסור קיים.

ב. הארון הֶעָמַד במזרח קודש הקודשים. בשיטה זו נוקטים הריצב"א ורד"ק. הקושי: ניתן היה לעשות לארון בדים קבועים שיבלטו באורך שווה משני צידיו ויגיעו לפרוכת (אך לא לכותל המערבי). לא היה איפוא צורך להניע את הבדים לקראת המסע ובסופו. גם בבית המקודש ניתן היה להעמידו במרחק זהה מהפרוכת ללא כל צורך בהארכה.

שיטה זו גם מתעלמת מהנאמר במקורות חז"ל על מיקום הכלים ממערב לקוי האורך החוצים את המשכן, בעיקר מהברייתא דמלה"מ פ"ד, וכן מהקביעה שישכינה במערב²⁰, או לחילופין, מקביעת חז"ל בגמרא (שאינה על פי דרך הטבע כמוכן) שהארון מצוי במרכז קודש הקודשים ואינו מן המידה.

20. ותירוץ הריצב"א המובא בתוספות ב"ב כה, ע"א, ד"ה 'יוצבא השמים': "...נהי דבית קודשי הקודשים היה במערב המקודש, מ"מ הארון שהשכינה שם, כדכתיב: 'ונועדתי לך שם', היה במזרח בית קודשי הקודשים", שמדובר במערב בית המקודש - דחוק.

ג. שימת הבדים לקראת המסע אינה הכנסתם לטבעות או השוואת אורכם משני צידי הארון. הכוונה לשימת הבדים על כתפי נושאי. הקושי: הסבר זה אינו מתיישב עם לשון הכתוב, שכן המנורה וכליה נישאו בנרתיק שנתלה על מוט נשיאה. אם לאחר שהכניסו אותם לנרתיק (ותלו אותו במוט) נתנו את המוט על כתפי נושאי, ראוי היה לכתוב: ונתנו את המוט, ולא - ונתנו על המוט, שכן לא ניתן לתת את הנושאים על המוט, אלא להיפך - המוט על כתפי הנושאים... מכאן, ש"ונתנו על המוט" - (הכוונה:) את הנרתיק (שהוא המקבילה לכלי המכוסה). אם כן, הוא הדין לגבי שאר הכלים ששמו את בדיהם, כלומר שמו את בדיהם בטבעות הכלים במנח המאפשר את נשיאתם, כאשר לגבי בדי הארון הכוונה אינה שהכניסו את הבדים לטבעות כבשאר הכלים אלא ששינו את מקומם ממנח חניה למנח נשיאה.

היות שאין דרך ראויה לישב את הסתירה בדרך הטבע, ולא יכלו הבדים להגיע לפרוכת גם על ידי תזוזה עד קצותיהם למזרח, הסיקו בעלי התוספות במנחות צט, ע"ב, שהתארכות הבדים והגעתם לפרוכת במקודש התרחשה בנס. אולם המעיין בסוגיה בגמרא יומא נד, ע"א ימצא שחז"ל לא הזכירו כלל נס בדביהם, והם מייחסים את התארכות הבדים רק לאפשרות הזאת הבדים. יתירה מכך, אם היתה התארכות הבדים בנס, לא היה כל צורך בתנועתם! אין דרך הגיונית להתגבר על קושי זה על פי הסברי הראשונים, על כן יוצע הסבר שונה לשיטת חז"ל, הסבר שאמנם מסתמך על אותן חריגות של הארון מגדרי הטבע עליהן דברו חז"ל, אך לא על נס שאין חז"ל מדברים עליו. הסבר זה גם מאפשר להבין את הטעם לאיסור הסרת הבדים מהארון.

הבדים עצמם מתפרקים ונמתחים - זו צדדית

כאמור, בעת הכנסת הארון לקודש הקודשים בבית ראשון, הגיעו הבדים עד קצה שטח קודש הקודשים, לפתח שבכותל הטרקסין הנמצא בין הקודש לקודש הקודשים. היות שהפרוכת תלתה בדיוק בגבול הקודש וקודש הקודשים, הרי שמחצית מעובייה מצויה הייתה בחלל קודש הקודשים²¹, ולכן הבדים גרמו לה לבלוט מעט אל הקודש - "כשני דדי אשה" - כדי לסמן את מקום הארון, מן הסתם - כמו שהיה גם במשכן. אולם לא כתוב במקרא כיצד התארכו הבדים. לפי הברייתא ביומא נד, ע"א, הבדים התארכו ע"י תזוזה, וכאמור, כל הראשונים הבינו שהבדים יכלו לנוע מצד לצד בטבעות הארון.

21. עובדה זו אינה כתובה מפורש בתורה או במקרא, אך היות שהפרוכת מבדילה "בין הקודש ובין קודש הקודשים" משמע שהיא מצויה בשטח שניהם ותלויה היתה כשמרכז עוביה מצוי תחת קרסי המשכן בקו המבדיל ביניהם.

אולם בברייתא דמלה"מ פ"ז, מובא הסבר שונה, שלא קיימת התייחסות של פרשנים לגביו:

"פנן אתה אופר שכיון שהכניסו הכהנים את הארון, האריכו הבדים והגיעו לפרכות ונגעו בפתח? שנאמר: "ואריכו הבדים יראו ראשי הבדים פן הקודש אל פני הדביר". לפיכך, לא נגעלו דלתו בית קודש הקודשים מעולם (שתיראה בליטת הפרכות כשיבון לעקום הארון).

"ולא יראו החוצה". אי אפשר לומר שלא יראו שכבר נאמר "יראו", ואי אפשר לומר "יראו" שכבר נאמר: "ולא יראו". הא כיצד? היו בולטים בפרכות ונראים בהיכל כשני דדי אשה. ופנן שהאריכו בפנים (כלומר, שההאריכה היתה רק בחלל עשרים האמה של אורך קודש הקודשים)? שנאמר: "ולא יראו החוצה". לפדנו שהאריכו בפנים. ופנן שהאריכו פנחוז (שראו פנחוז את בליטתם בפרכות)? שנאמר: "ויראו ראשי הבדים".

ופנן אתה אופר שכשם שנפתחו הבדים כך נפתחו כנפי הכרובים וכסו את הארון וחפו את הבדים עלפעלה? שנאמר: "ויסכו הכרובים על הארון ועל בדיו עלפעלה".

לפי הברייתא דמלה"מ, התארכות הבדים בבית המקודש נעשתה ע"י מתיחה ולא ע"י משיכה ותזווה בלבד. התארכות של גוף דורשת בדרך כלל תוספת חומר לאורך הגוף הראשוני. בתזווה - אין תוספת חומר או שינוי צורה בסיסי אלא רק שינוי מיקום של הגוף המדובר, ואילו מתיחה היא התארכות החומר, ע"י שינוי במיקום של חלק מהגוף כאשר חלק אחר נשאר במקומו אך ללא תוספת חומר, כבמתיחת גומי (ב"מ מתיחת כנפי הכרובים היא פרישתן לצדדים, כשקודם לכן הן היו פרושות לפנים).

אין הברייתא מציינת שהתרחש נס בעצם התארכות הבדים, ועל כן המסקנה המתבקשת מצירוף הגמרא ביומא נד, ע"א לברייתא דמלה"מ היא, שהבדים התארכו על ידי תזווה חלקית של חלק מהבדים בדומה למתיחה, ולא על ידי תוספת חומר, כלומר לא על ידי חיבור בד נוסף לקיים, ולא על ידי החלפת הבד הקיים בבד ארוך יותר. הדבר תואם כמובן לאיסור הסרת הבדים מהארון. חלק מהבד נע לאורכו בעוד חלק אחר נשאר קבוע במקומו. נמצאו למדים שבימתפרקים ואין נשמטים" המופיע במסקנת הגמרא, אין הכוונה לומר שהבדים נעים בחופשיות מצד לצד בטבעות אלא שכל בד נעשה משלשה חלקים (=פרקים) ה"מתפרקים" זה מזה ונעים זה ביחס לזה, בד חיצוני חלול קבוע ושני בדים פנימיים היכולים לנוע בתוכו כבוכנה במסילה אך לא להישמט ממנו. הבדים הפנימיים הם שמתפרקים ונמשכים החוצה ואינם נשמטים מהבדים החיצוניים, ולא - הבדים בטבעות²².

22. השווה את פירש"י ואת הסברנו לגבי "מתפרקים ואין נשמטים", להסברו של רבי אלעזר ברבי צדוק ל"נר שבמקודש של פרקים הוה", במנחות פח, ע"ב. בדיוק כשם שהנר עצמו מתפרק לבזיק וכיסויי היכול לנוע על גביו מצד לצד, כך הבד מתפרק לשלשה חלקים היכולים לנוע אלו בתוך אלו.

אפשר שזו הסיבה לכך שמשה נצטווה לעשות לארון "בדי - עצי - שטים"²³, היינו שני בדים²⁴ ובהם ארבעה בדים נוספים ניידים, מעצי שטים מצופי זהב. אפשר שזו גם הסיבה לכך שבניגוד לבדי הכלים האחרים, טבעות הארון אינן נזכרות כ"בתים" לבדיו²⁵, שכן הבדים החיצוניים הם שהיוו "בתים" לבדים הפנימיים.

על פי הסבר זה ניתן להבין גם את ההשוואה בין בדי הארון לכנפי הכרובים: כשם שבדי הארון ניתנו להארכה לשני הצדדים ע"י תנועה החוצה של הבדים הפנימיים בתוך הבדים החיצוניים, כך גם כנפי הכרובים ניתנו לפרישה לצדדים. לעומת זה, לפי ההסבר המדבר על תנועה של הבדים מצד לצד בלבד, אין שום דמיון בין תנועת הבדים מצד אחד של הארון לצידו השני, לפרישת כנפי הכרובים לשני הצדדים.

אולם גם הסבר זה אינו פותר לכאורה דבר, שכן אם אורך הבדים החיצוניים הינו 10 אמות בלבד - כאורך קודש הקודשים במשכן, לא יכלו הבדים הפנימיים להיות ארוכים יותר, ולכן לא יכלו להאריך את הבדים לכדי 20 האמה של קודש הקודשים במקודש, ואם כן, הם גם לא יכלו להגיע שם לפרוכת:

23. ואילו במזבח העולה נזכרת לשון זו רק בציווי, בשמות כ"ז, ו. אפשר שכובד המזבח חייב שהבדים שלו ייעשו מכמה חלקים כמו בארון, אך החלקים היו מחוברים בקביעות ולא מתפרקים. וצ"ע. דיוק דומה של שימוש ב"צפ" מלים של ריבוי מצוי במקומות שונים במקורות תנ"כיים, למשל את מספר נושאי הארון - 4 - למד רבי יהודה מהכתוב "ונשאו הקהתים" (במדבר י', כא) במנחות צ"ב. את מספר נושאי האשכול מן המרגלים - 8 - למדים מהכתוב "וישאהו במוט בשנים" (במדבר י"ג, כג) בסוטה לד, ע"א, ואכמ"ל.

24. בבדייתא דמלה"מ פ"ז מובא: "וארבע טבעות זהב היו קבועות בו, שתיים בצפונה ושתיים בדרומו, שבהם היו נותנים את הבדים. ולא היו זזים משם לעולם, שנאמר: "בטבעת הארון יהיו הבדים לא יסרו ממנו", ואין קביעה זו סותרת לדברינו, שכן כל בד נעשה מתפרק לשלושה תת חלקים אך נחשב אחד.

25. בניגוד לכלים האחרים. לגבי השולחן נכתב בציווי: "לעמט המסגרת תהיין הטבעת לבתים לבדים לשאת את השולחן" (שמות כ"ה, כז, וכן בעשייה שם ל"ז, יד). לגבי מזבח הזהב נכתב: "ושתי טבעת זהב תעשה לו מתחת לזרו על שתי צלעתי תעשה על שני צדיו והיה לבתים לבדים לשאת אתו בהמה" (שמות ל"ד, וכן בעשייה שם ל"ז, כז). במזבח העולה נזכרות הטבעות כבתים לבדים רק בעשייה: "ויצק ארבע טבעת בארבע הקצות למכבר הנחשת בתים לבדים" (שמות ל"ח, ה) ולא בציווי (שם כ"ז, ו-ז), שכן כנראה גם למזבח נעשו בדים מכמה חלקים (אך מחוברים באופן קבוע) שרק לחיצוניים שבהם היוו הטבעות "בתים לבדים".

"הארון הנעלם" - עם הבדים שמצידי

פתרון החידה נעוץ במסורת חז"ל, לפיה "מקום הארון אינו מן המידה". היות ומקום הארון וגם הבדים מצידי בחלק הצמוד לו אינם נמדדים אלא "נעלמים", ניתן היה לעשות לארון בדים חיצוניים באורך 11.5 אמות, שהם כאורך קודש הקודשים במשכן בתוספת רוחב הארון. הבדים הפנימיים (שאורך כל אחד מהם 5.75 אמות) אפשרו את הארכת הבדים בעוד 10 אמות לכדי 21.5 אמות, שהן 20 אמה - בהפחתת מקום הארון הנעלם. אם כן לא הבדים התארכו בנס אלא הארון נעלם (בנס)!

אולם אם כן, מדוע נזקק התנא של הברייתא דמלה"מ למתיחת הבדים, הרי אם אורך הבדים היה 11.5 אמות, הם יכלו להגיע לפרוכת גם אילו היו הבדים יכולים רק לנוע מצד לצד בטבעות, לו העמד הארון במרכז או אף במערב קודש הקודשים, אם הבדים נמשכו עד קצותיהם למזרח?

הבעיה בהסבר כזה היא שאם הארון עמד במרכז או מערב קודש הקודשים במשכן, ואם מקומו נעלם כאילו איננו, והבדים שבלטו בשוה משני צידי הגיעו לכותל המערבי ולפרוכת גם בחניה, אזי לא היה שום צורך להניעם לשום צד לקראת כל מסע.

אולם לכאורה, גם לפי ההסבר המוצע על פי הברייתא דמלה"מ אין שום צורך למשוך את בדי הארון הפנימיים החוצה לקראת כל מסע, שהרי בדי הארון החיצוניים בלטו בשוה משני צידי והגיעו לפרוכת, ואילו התארכות הבדים נועדה להתרחש רק בעת הכנסת הארון לבית המקודש!

הסיבה ליצירת בדים שמתפרקים ונמתחים כבר במשכן

כבר במהלך הדיון הקודם העלינו את השאלה: מדוע נאסר להסיר את בדי הארון לתמיד, כאשר ברור היה מלכתחילה שאורך קודש הקודשים במקודש יהיה כפול מזה של המשכן, והדבר יצריך את הארכת הבדים, כאשר הדרך הפשוטה ביותר לעשות זאת היא על ידי הסרתם והחלפתם בארוכים יותר? קבענו שבדי הארון שימשו לשתיה מטרות:

א. למשא הארון במסעות.

ב. לסימון מקומו בַּעֲמֻדוֹ בקודש הקודשים.

ברם מתברר שמשא הארון אינו עניין פשוט. הארון לא באמת נישא בכתפי נושאייו. לפי מסורת חז"ל הארון היה נושא את נושאייו²⁶, ומן התורה - אסור לשאתו בעגלה אלא רק בכתף, וכאשר נשאוהו בעגלה, פרץ הי את פרץ עוזה²⁷. ברם לא רק לשאתו בעגלה אסור ומסוכן, גם לשאתו בכתף מסוכן, כמו גם להביט בו כשאינו מכוסה²⁸. בני קהת נצטוו אפוא שלא להיכנס לשאתו מיד לאחר שנסתיים כיסויו, אלא זמן מסוים לאחר מכן, כדי שלא יגעו בו ולו בטעות, ולא נתבאר בכתוב מתי, למרות שניתן היה לשאת את הארון המכוסה אל מחוץ למשכן מיד לאחר שכוסה. ברם הברייתא דמלה"מ מתייחסת גם לכך וקובעת:

"(בסיום פסע שני דגלי הפחנות הראשונים ושני שלבי פירוק הפשכן הראשונים, כאשר יריעות הפשכן וכן קרשיו ועמודיו פועפפים על עגלות הנשיאים ופצוים פחון לחצר, בעוד כלי הפשכן הפכוסים עדיין עופדים בהפנתה בחצר)... עיד (לאחר סדרת התקיעות השלישית, הצורה גם על תחילת פסע דגל אפרים) נכנסו בני קהת (לחצר, שפוקה גם היא פרגע זה ואילך) ופרקו את הקודש (=הארון) וטענו אותו בכתף²⁹. שנאמר: "וכלה אהת ובניו לכסת את הקודש (=הארון) ואת כל כלי הקודש (=שאר הכלים) בנסע הפחנה (=בישלב כיסוי הכלים), ואחרי כן (=לאחר פסע שני הדגלים הראשונים, בעקבות סדרת התקיעות השלישית הצורה על תחילת פסע דגל אפרים) יבאו בני קהת לשאת, ולא יגעו אל הקודש³⁰ (=הארון) ופתו..." (שם, פי"ג).

26. סוטה לה, ע"א. גם התופעה הזו תואמת לכך שכל מהות הארון אינה טבעית במושגינו, וטבעו הינו על טבעי. לא התייחסתי בזה לבעיית משקלו העצום, שכן אין נס נשיאתו את נושאייו תלוי בזה.

27. סיפרי נשא, פיסקא מו.

28. שכן כתוב: "ולא יבאו לראות כבלע את הקודש ומתו" (במדב' ד', כ) וכפי שקרה לאנשי בית שמש בעת החזרת הארון על ידי הפלשתים, כמובא בשמואל א' ו', יט.

29. לו היתה משמעות הפריקה - הזזת הבדים - כך שיבלטו בשוה משני צידי הארון לקראת המסע, לא היה ברור השימוש בשורש פ.ר.ק, והיה ראוי לומר "והשוו (או - ודחפו חזרה) את בדי הארון", שכן נראה שדווקא הפעולה ההפוכה - היינו משיכת הבדים לצד אחד, ראוייה להיקרא פריקה ולא השבתם לבלוט בשוה משני צידי הארון. על כן תואם הדבר להסבר המוצע, לפיו הבדים נמתחו דו צדדית החוצה. מתמיהה מאד התעלמות הראשונים והאחרונים ממשפט זה. לא יתכן לפרש משפט זה במשמעות כיסוי כלי המשכן שכן היא בוצעה בשלב הקודם לפירוק המשכן, וגם לא ניתן לפרש שמדובר בשימת הבדים של כלל הכלים, שכן גם פעולה זו בוצעה בשלב ההוא. רק פריקת בדי הארון למלוא אורכם היתה פעולה שלא ניתנה לביצוע כל עוד המשכן עצמו לא פורק. משפט זה יחד עם הקביעה שבדי הארון נמתחו כדי להגיע לפרוכת, הם בסיסו של ההסבר המוצע על פי הברייתא דמלה"מ.

30. רק בארון הברית אסור היה ללויים לגעת, בניגוד לשאר הכלים (שהרי כל אדם יכול היה להלך בעזרת הכהנים בעת שהוא מביא קרבן ויכול היה לגעת במזבח הנחושת ולא היה בזה שום איסור. רק בעת כיסוי הכלים לקראת המסעות נאסר על מי שאינם כהנים להיכנס לחצר מפני שהיו מכבים את הי"אש של הדיוטות" שעל המזבח ומשאירים רק את הי"אש של מעלה" לדלוק, ואסור היה להביט בה), ומוכח שמדובר בארון.

רק עם כניסתם לחצר אוהל מועד לשאת את כלי המשכן, בעת התקיעות למסע הדגל השלישי - הוא דגל אפרים, פָּרְקוּ בני קהת את בדי הארון, כלומר "מתחו" ומשכו את הבדים הפנימיים החוצה - משני צידי הארון - למלוא אורכם, ואחר כך טענו אותו בכתף - כמו גם את שאר הכלים. פעולת פריקת ומתיחת הבדים בוצעה בשל אזהרת הכתוב "ולא יגעו אל הקודש ומתו".³¹ סם אם כן לא "שמו" בפועל את בדי הארון בשלב כיסוי הכלים אלא בתחילת מסע בני קהת, ולא נכתב הציווי לעשות זאת בפרשת כיסוי הכלים אלא מפני שמבחינת סוג הפעולה היא שייכת להכנתם למסע!³² ולו הייתה פריקת הבדים - משיכתם לצד מסוים, היו הנושאים מתקרבים לארון מצידו השני ולא היה הדבר מועיל כלל להרחקה מהארון. זו הסיבה שהתנא בברייתא דמלה"מ מסביר שפריקת הבדים הינה מתיחה דו צדדית שלהם).

מכאן יש ללמוד טעם נוסף לאיסור התמידי של הסרת הבדים (אשר פשוטי ופרשני המקרא והגמרא התעלמו ממנו!), גם ודווקא בעת המעבר מחניה למסע ולהיפך: בשל החשש ממגע בארון הברית העלול לגרום למות הנוגע, נאסרה הסרת הבדים עולמית, כדי שכל הקרב לארון ידע שלכל היותר מותר לאחוז בקצות בדיו אך בשום אופן לא לגעת בו.³² הצורך בהרחקת הלויים מהארון חייב אפוא יצירת בדים שמתפרקים ונמתחים דו צדדית כבר בעת הקמת המשכן. סם רק בני קהת הלויים פרקו את בדי הארון בתחילת מסעם. לא כך נהגו הכהנים, שהרי בהעברת הארון מהאהל שנטה לו דוד המלך בציון אל בית המקדש, נשאוהו הכהנים והכניסוהו לקודש הקודשים, כאשר בדיו אינם משוכים החוצה, ולכן רק לאחר שהעמידוהו במקומו האריכו הבדים. נמצאנו למדים, ששונה נשיאת הכהנים את הארון מנשיאת הלויים.³³

לא ברור מלשון המקרא אם הכהנים האריכו את בדי הארון לאחר שהכניסוהו למקודש או שהקב"ה עשה זאת בנס, וגם התנא בברייתא דמלה"מ כמו גם הגמרא, לא חיוו דעתם בעניין, אך ברור שהכהנים יכלו לעשות זאת.

31. לדברינו, לכאורה, ראוי היה שלא ייכתב "ושמו בדיו" בעת כסוי הארון, אלא מאוחר יותר, כך: "ואחרי כן יבאו בני קהת לשאת" - ושמו את בדי הארון - "ולא יגעו אל הקודש ומתו", אך לא כך כתוב! ולכאורה ראוי היה לומר שאיסור הסרת הבדים אינו נוגע אלא לבדים החיצוניים המחוברים בטבעות הארון ואינם נשמטים מהן, ואילו הבדים הפנימיים לא היו תקועים בהם באופן קבוע, ורק לקראת כל משא "שמו" אותם הכהנים בבדים החיצוניים בשלב כיסוי הכלים, וכאשר אחר כך באו הקהתים לשאת את הארון, הם פרקו אותם החוצה למלוא אורכם. סם הסבר כזה אינו אפשרי, שכן הבדים החיצוניים נגעו בכותל המערבי ולכן כל עוד לא פורק המשכן לא ניתן היה להכניס את הבדים הפנימיים לחיצוניים. על כן הכרחי לומר שכל הבדים נשארו תמיד מחוברים, "ושמו בדיו" הוא אכן פריקתם שביצעה שלא בעת כיסוי הכלים!

32. ואין צורך בהסברים אחרים שהוצעו בידי פרשנים שונים, למשל: בפירוש דעת זקנים מבעלי התוספות, וכן בהסברו של בעל ספר החינוך לאיסור הסרת בדי הארון. אך הסברנו תואם להסבר שניתן בתוספות הראש על התורה.

33. מכאן ראיה לשיטת הרמב"ם בספר המצוות מצוה לג, שמצות משא הארון לדורות מוטלת על הכהנים בלבד, שכן אילו היו הלויים יכולים להשתתף בנשיאתו מאהל דוד בציון לבית המקודש, ניתן היה לשאתו בבדים משוכים למלוא אורכם, ולא היה צורך בהתארכות הבדים בקודש הקודשים עד הפרוכת. ואכמ"ל בזה.

התקצרות הבדים בנס בימי יאשיהו

קיימת מסורת, הנוכרת ברמז בלבד בתלמוד הירושלמי שקלים פ"ג, ה"א וסוטה פ"ח, ה"ג, ובהסבר מפורט רק בפירוש רס"ג המובא גם בפירוש רבינו בחיי, לפיה, קודם לגניזת הארון בתקופת המלך יאשיהו, מסר לו חלקיה הכהן הגדול, שבדי הארון התקצרו בנס, כרמו שהארון מוכן למסע, ומזה הסיקו הוא והמלך יאשיהו שנוכח הגלות הקריבה לבוא, יש לגנוז את הארון³⁴. אילולא התקצרו הבדים בנס, לא יכול היה יאשיהו ללמוד על הצורך לשאתו ממקומו למקום גניזת המשכן (בעקבות הגילוי שנמסר על ידי חלקיה, מספר התורה שכתב משרע"ה שנפתח בפסוקי התוכחה בפרשת "כי תבוא", נתברר להם שהגלות המנובאת קרובה לבוא, אך חולדה הנביאה הרגיעה את יאשיהו שלא בימיו תתרחש נבואה זו. ברם בדי הארון סימנו את הצורך להקדים לגנוז את הארון כבר אז ולא להמתין לקראת הגלות בימי צדקיהו). על כן אפשר שגם התארכותם בעת הכנסת הארון היתה בנס, בניגוד לתחילת כל מסע במדבר, שם האריכו בני קהת את הבדים לאחר שהמשכן כבר פורק - לצורכם שלהם, להגנתם.

34. בפירושו לתורה, דברים י', א, כותב רבינו בחיי: "וכבר כתבתי בסדר ויהי בשלח, שהארון הזה שעשה בצלאל נגזו שם בביהמ"ק עם צנצנת המן ושאר הדברים, ויאשיהו המלך צווה לגנום תחת מחילות ההיכל. והסיבה ליאשיהו שגזו הארון יותר משאר כלי הקודש, לשני עניינים:

האחד, לעילוי קדושתו, שאין לך מקודש ומעולה בכל הכלים כמוהו, וכשם שהוא קודם לכולן במעשה כך הוא מקודש מכולן, שהוא דוגמא לכסא הכבוד ומעון לשכינה, והשכינה דבקה לעולם עם הארון, ולכך בבית שני לא היה בו ארון, וכשחסר ארון חסרה שכינה, ולפי שהיה יאשיהו יודע שהבית עתיד ליחרב ע"י נבוכדנצר, והנביאים שבימיו מתנבאין וצווחין בן, והיה דבר ברור אצלו שכל הכלים יגלו לבבל, לפיכך חס על כבוד הארון לעלויו, ורצה לגנוזו. והשני: שראה בארון סימן הנסיעה, והוא, שהבדים שהאריכו בימי שלמה, נתקצרו בימיו וחזרו לאותה מדה שהיו בימי משה, וכשהיו ישראל נכנסין במקודש והיו רואין הפרוכת ושני בדי הארון, היו ראשיהן נראין מחוץ לפרוכת כשני דדי אשה שנראין מתחת בגדיה, ועל שני בדין אלו הזכיר שלמה ע"ה: "שני שדיך כשני עפרים..." וגו', וכשנתקצרו עתה בימי יאשיהו, וחזרו כלפי פנים, היו ישראל נכנסין ולא היו רואין אותן יוצאין ובלטין מן הפרוכת כמנהג, לפי שחזרו לאותה מדה שהיו בימי משה, והכיר יאשיהו בזה שהארון מזומן לנסיעה ומתכנס והולך.

ועוד ראה, [כ]שנכנס חלקיה הכהן לעבוד עבודה בהיכל, [ש]מציא שם ספר תורה [כנראה בארגון, או על מדף], שהוא מצד הארון ברית ה', [שיצא ל]ב[תוך ההיכל] [ונגלל לפרשת התוכחה, לגבי הגלות], והכיר בזה שזה אות לגלות ולחורבן ביהמ"ק.

וזה שתרגם יונתן: "ויהי בשלשים שנה..." - "והוה בתלתין שנין בזמן דאשכח חלקיה כהנא רבא ספרא דאורייתא בבי מקודשא, בעורתא תחות אולמא, בפלגות ליליא בתר מעלני סהרא בימי יאשיהו בן אמון". ומתוך שראה סימנין אלו, ראה לגנוזו.

וכן מה שכתב רס"ג בפירושו לספר שמות, שהו"ל ותירגם מערבית פרופ' י. רצהבי, ומובא שם בעמ' קפג (והוא כנראה המקור לדברי רבינו בחיי הנ"ל).

הכרובים העומדים בנס

פרישת כנפי הכרובים מתוארת במקרא בפירוט רב³⁵. ברם היות שכתוב שאורך כל כנף היה 5 אמות, ולא בא המקרא ללמד חשבון פשוט, נמצא שמיותר היה לכתוב שקצותיהן נגעו בקירות הבית וכן שקצה הכנף הפנימית של הכרוב האחד נגעה בקצה הכנף הפנימית של הכרוב השני, כך שהאורך המצטבר היה בדיוק 20 אמה כרוחב קודש הקודשים. מאידך, בניגוד למגע הכנפיים בקירות ובמרכז מעל הארון הנוכר בכתוב, אין המקרא מציין ששתי כנפי כל כרוב נגעו זו בזו מעל גופו או שיצאו מנקודה אחת בגופו, פרט חיוני לחישוב האורך המצטבר. מהכתוב עצמו לא ברור שכנפי הכרובים יכלו לנוע לצדדים ולפנים,

"...לפי שדיבר המקרא על יאשיהו: "ויאמר ללויים המבינים (המבונים) לכל ישראל הקדושים לה' תנו את ארון הקודש בבית אשר בנה שלמה בן דויד מלך ישראל אין לכם משא בכתף עתה עבדו את ה' א-לקיכם ואת עמו ישראלי (דבה"י"ב ל"ה, ג), עניינו (הוא גניזת הארון), וזה, כשנתאמת לו שהעם יגלו, גזו את הארון כדי שלא יעבירוהו לבבל..... שהיתה התארכות הבדים עד שהגיעו אל פתח הדביר ראייה למקום הארון, כמו שנאמר: "ויארכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הארון על פני הדביר ולא יראו החוצה..." (דבה"י"ב ה', ט), כך היתה... [כאן חסר במקור, וי. רצהבי לא השלים את החסר. ונראה שצריך להשלים כאן: כך היתה התקצרות הבדים בימי יאשיהו ראייה שהארון יועתק ממקום למקום] (עתה, כדי למנוע את יציאתו לגלות), וזאת היתה סיבת גניזתו, ואילו לא היה [נס ורמז זה שהבדים נתקצרו מאליהם] אלא [רק] מה שאמרה לו חולדה הנביאה [על הגלות הקריבה], היה מספיק [כסיבה לגניזתו]".

בירושלמי שקלים וסוטה לא נזכר רמז התקצרות הבדים אלא רק הרמז הכתוב בספר התורה על הגלות הממששת ובאה, היות שנמצא כתוב במקום בו נפתח ספר התורה שמצא חלקיה, היינו בפרשת התוכחה, שתתרחש הגלות, והבינו חלקיה ויאשיהו שהגלות קרובה לבוא ולכן גזו את הארון. ברם לכאורה לא ברור מהירושלמי מניין הסיקו השניים שהרמז בספר התורה מורה לגזו את הארון, אחר שהוא מדבר בגלות המלך אך לא בגניזת הארון, ומי התיר או הורה להם לעשות זאת! כמו כן איננו יודעים מה מקור קביעתו של רס"ג (ורבינו בחיי בעקבותיו) שבדי הארון התקצרו כרמז לגניזתו. יש להניח שהיה לפניו מקור שאינו מצוי בידינו בעניין, שאבד.

ברם נלע"י שסדר הדברים היה כך: הרמז מספר התורה שנמצא בפרשת התוכחה הורה על קרבת הגלות. הרמז החריד את חלקיה ויאשיהו, שחששו שהגלות תתרחש כבר בימיהם, ולכן שלח יאשיהו לשאול את חולדה הנביאה אם אמנם כן. חולדה השיבה לו תשובה מרגיעה, שבימינו לא תתרחש הגלות. על כן ודאי שאלו עצמם חלקיה ויאשיהו מדוע כבר אז התקצרו הבדים אם הגלות אינה קרובה באמת. התשובה היתה שיש להקדים ולגזו את הארון ולא להמתין לרגע האחרון.

³⁵ "וייעש בדביר שני כרובים עצי שמן עשר אמות קומתו. וחמש אמות כנף הכרוב האחת וחמש אמות כנף הכרוב השנית עשר אמות מקצות כנפיו ועד קצות כנפיו. ועשר באמה הכרוב השני מדה אחת וקצב אחד לשני הכרובים. קומת הכרוב האחד עשר באמה וכן הכרוב השני. ויתן את הכרובים בתוך הבית הפנימי ויפרשו את כנפי הכרובים ותגע כנף האחד בקיר וכנף הכרוב השני נגעת בקיר השני וכנפיהם אל תוך הבית נגעת כנף אל כנף" (מלכים א', ו, כג-כז).

ולכן לולא מסורת חז"ל (שלמיטב ידיעתי מקורה היחיד - חוץ מהברייתא דמלה"מ - הוא הזוהר!) היה אפשר לחשוב שכנפיהם היו פרושות לצדדים באופן קבוע (ראה בהערה הבאה). יש לשער שהחשבון המפורט ה"מיותר" הוא שעומד ביסוד הסברם של חז"ל.

מתיחת כנפי הכרובים מושווה בברייתא דמלה"מ למתיחת בדי הארון. חז"ל מוסרים אפוא, שלא רק בדי הארון היו ניתנים להארכה של יותר מ-20 אמה, אלא גם כנפי הכרובים יחד עם גופם שעמד בין הכנפיים. גוף כל כרוב היה כנראה ברוחב 1.25 אמה, ועמד בין הכנפיים בהיפרשן, כך שרוחב הכרוב כולו היה 11.25 אמה, ושניהם - 22.5 אמות, כאורך הארון עם רוחב קודש הקודשים.

רק כאשר הארון העמד בקודש הקודשים, ונעשה מקומו "שלא מן המידה - בנס", אָפְּשָׁר הדבר את פרישת כנפי הכרובים למלוא אורכם, כך שקצותיהם אכן נגעו אלו באלו במרכז מעל הארון (לפי הזוהר³⁶, פרישת כנפיהם התרחשה כל יום שלוש פעמים, ואכמ"ל בסיבת הדבר, עיי"ש). אולם לפני שהארון הוכנס לקודש הקודשים, וכן בסוף תקופת בית ראשון - לאחר שהארון נגנז, נותרו הכרובים לבדם בקודש הקודשים. לעת כזו לא התרחש הנס התלוי בארון. על כן דנה הגמרא במסכת בבא בתרא צט, ע"א בשאלה כיצד עמדו הכרובים בקודש הקודשים בעת שלא התרחש הנס המדובר, כאשר כנפיהם פרושות לצדדים למלוא אורכן (עיי"ש בהסברים השונים).

כאמור, נקטנו במאמרנו הסבר חלופי, בעקבות התיאור בברייתא דמלה"מ. לבד מעצם ההסבר לפתרון סתירת המקראות בתורה, מצאנו בדרכנו הסבר לשאלה מה הכריח את חז"ל למסור על קיומו של "הארון הנעלם", וכן את טעמו של איסור הסרת בדי הארון. בי לי שלפחות חלק מהקוראים מאמר זה מעדיפים היו פירושים על פי פשט הכתוב, ברם בעניין זה לא קיים הסבר ראוי לסתירה בדרך הטבע. טבעם הא-לקי של הלוחות הראשונים גורם לארון בו הם מצויים לחרוג מגדרי הטבע המוכרים באופן קבוע, על כן אין לראות בחריגה זו נס במובן הרגיל.

ארון העדות כשמו כן הוא - עדות לאמיתות התורה "מן השמים", אשר בהגלותו מגניזתו יסולקו כל ספקות האמונה מדעת שוכני ארץ ויושבי תבל, כשל היותו בטבעו - על טבעי, ואזי תמלא "הארץ דעה את ה' כמים למים מכסים" בב"א.

36. זוהר בראשית רכח, ב. שם למדים שכנפי הכרובים יכלו לנוע מכך שהלשון היא "פורשים כנפיים", ומשמע באופן פעיל, ולא ש"כנפיהם פרושות" באופן סביל.

בדי הארון

